

УДК 343.985 (477)

ВИЗНАЧЕННЯ ТАКТИЧНОГО ТА ТЕХНОЛОГІЧНОГО АСПЕКТІВ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЖИВИХ ОСІБ

Гресь Ю.О., асистент
кафедри криміналістики
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглянуто можливість виділення тактичного та технологічного аспектів пред'явлення для впізнання живих осіб. Розглянуто можливість побудови трьохетапної моделі технології проведення даної слідчої (розшукової) дії та визначено алгоритм дій слідчого.

Ключові слова: слідчі дії, тактика слідчих дій, технологія слідчих дій, технологічний аспект.

В статье рассмотрена возможность выделения тактического и технологического аспектов предьявления для опознания живых лиц. Рассмотрена возможность построения трехэтапной модели технологии проведения данного следственного (розыскного) действия, и определен алгоритм действий следователя.

Ключевые слова: следственные действия, тактика следственных действий, технология следственных действий, технологический аспект.

Hres Yu.O. DEFINITION OF TACTICAL AND TECHNOLOGICAL ASPECTS SUBMISSION FOR IDENTIFICATION OF LIVING PERSON

The article considers the possibility of allocating technical and technological aspects of presentation for identification of living persons. The possibility of construction of a three-stage model of the investigative technology of investigation (investigative) actions and defined sequence of actions of the investigator.

Key words: investigative actions, tactics of investigative actions, technology of investigation, technological aspect.

Постановка проблеми. Однією з основних слідчих (розшукових) дій, які широко застосовуються при проведенні досудового розслідування, є пред'явлення для впізнання. В чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) закріплені процесуальні вимоги до пред'явлення для впізнання живих осіб, речей та трупа (ст.ст. 228, 229 та 230).

Ступінь розробленості проблеми. Питання дослідження та розробці наукових основ проведення пред'явлення для впізнання присвячено роботи багатьох вчених-криміналістів та процесуалістів, серед яких, зокрема, можна визначити І.В. Басисту, В.П. Бахіна, І.Є. Биховського, Р.С. Белкіна, Н.Г. Бритвича, О.М. Васильєва, М.М. Гапановича, О.Я. Гінзбурга, М.О. Головецького, Г.І. Кочарова, В.О. Коновалову, Ю.М. Корухова, В.С. Кузьмічова, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, М.І. Порубова, М.В. Салтєвського, З.Г. Самошину, П.П. Цветкова, Л.Д. Удалову, К.О. Чаплинського, В.Ю. Шепітька та ін. В сфері уваги вчених знаходяться процесуальні, психологічні та тактичні особливості організації і проведення пред'явлення для впізнання. Проте вивченню технологічного аспекту цієї слідчої (розшукової) дії в літературі приділяється недостатньо уваги.

Метою статті є визначення тактичного та технологічного аспектів пред'явлення для впізнання в рамках технологічного підходу, що існує в криміналістичній тактиці.

Виклад основного матеріалу. Пред'явлення для впізнання представляє собою специфічну процесуальну форму ототожнення (ідентифікації) об'єкта, що раніше сприймався особою у зв'язку зі злочинною подією або

при інших обставинах, за мислинним образом (ідеальним відображенням об'єкта), що залишився у свідомості особи.

Дана слідча (розшукова) дія є унікальною, адже законом заборонено повторне її проведення. Тому ефективність пред'явлення для впізнання та отримання результатів, що матимуть доказове значення, в першу чергу, залежить від якості його організації та проведення слідчим.

Науково-теоретичний аналіз робіт, присвячених тактичним особливостям організації та проведення пред'явлення для впізнання, дає можливість зробити висновок про необхідність поряд з тактичними особливостями проведення даної слідчої (розшукової) дії здійснювати виокремлення її технологічного аспекту.

Питання розмежування тактики і технології в слідчій діяльності є досить спірним та багатограним, адже у криміналістичній науці відсутній єдиний підхід до визначення сутності криміналістичних технологій. Деякі вчені в своїх роботах поряд з поняттям «тактика» використовують поняття «технологія», досліджуючи в рамках розділу криміналістичної тактики особливості організації та проведення різних слідчих (розшукових) дій. Однак в таких роботах відсутнє розмежування тактичного та технологічного аспектів конкретних слідчих (розшукових) дій, хоча й вказується на наявність їх технологічних начал [1–5]. В.В. Тищенко та А.А. Барцицька внесли пропозицію здійснювати розмежування «тактики» і «технології» у слідчій діяльності на основі психологічного критерію [6, с. 120]. З цим можна погодитися виходячи з того, що тактичний прийом виступає основною формою реалізації надбань криміналістичної тактики

і відображає її суттєві ознаки, що проявляються у психологічному механізмі реалізації тактичних прийомів відповідно до певних ситуацій [7, с. 37].

На нашу думку, тактичний аспект слідчої діяльності носить творчий та ситуативний характер, він покликаний розширити арсенал слідчого тактичними прийомами, які б дали можливість ефективно діяти у неоднозначних (як конфліктних, так і безконфліктних) ситуаціях, обрати слідчому необхідну лінію поведінки у ході проведення слідчих (розшукових) дій. Технологічний аспект слідчої діяльності полягає в застосуванні алгоритмів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які базуються на поетапному та послідовному вирішенні тактичних та стратегічних завдань. Існує думка, що у проведенні не всіх слідчих (розшукових) дій міститься тактична складова (Р.С. Белкін, В.О. Образцов). Проте виділення тактичного та технологічного аспектів слідчої діяльності має на меті не просто здійснення поділу усіх слідчих (розшукових) дій на «тактичні» та «технологічні», а виділення і вдосконалення характерних тактико-організаційних та технологічних особливостей окремих слідчих (розшукових) дій та подальший синтез наукових розробок з метою удосконалення слідчої діяльності.

Керуючись зазначеним підходом до розуміння тактичного та технологічного аспектів слідчих (розшукових) дій, можна визначити, що технологічний аспект пред'явлення для впізнання бере початок своєї реалізації у технологічній моделі проведення даної слідчої (розшукової) дії. На відміну від промислових технологій, слідчі технології характеризуються певною динамічністю та варіаційністю, яка залежить від ситуативної та інформаційно-пізнавальної спрямованості слідчої діяльності, її пошукового, оціночного та посвідчувального характеру.

Розробка моделі технології пред'явлення для впізнання повинна враховувати весь комплекс дій слідчого та його учасників. Виділення у проведенні пред'явлення для впізнання трьох основних етапів – підготовчого, робочого та завершального (оціночного) [8, с. 207] – являє собою визначення трьох технологічних стадій цієї слідчої (розшукової) дії, кожна з яких передбачає постановку проміжних тактичних завдань, а також певну сукупність алгоритмів їх вирішення. Якісне, оперативне та послідовне виконання тактичних завдань кожної стадії дасть можливість слідчому досягти мети проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Перша (підготовча) стадія технологічної моделі пред'явлення для впізнання включає в себе певний комплекс дій слідчого, до яких відносяться:

1. Пошук особи, яка бачила певний об'єкт до або в момент злочину та зможе його упізнати за певними ознаками чи їх сукупністю.

2. Проведення допиту такої особи як свідка, потерпілого або підозрюваного, в ході якого з'ясовується можливість впізнання особою певного об'єкта.

3. Визначення форми проведення впізнання: безпосереднє чи позавізуальне спостереження (ч. 4 ст. 228 КПК).

4. Підбір об'єктів, що будуть пред'являтися разом з об'єктом, відносність до злочину якого перевіряється.

5. Створення необхідних для проведення пред'явлення для впізнання умов.

Алгоритм дій слідчого на підготовчій стадії пред'явлення для впізнання дає можливість зробити висновок про похідний характер даної слідчої (розшукової) дії, адже її проведенню завжди передують інші [9, с. 157]. Так, спершу проводяться огляд, обшук, оперативним шляхом збирається інформація, що стосується розслідуваної події взагалі та особи, що буде упізнаватися, зокрема. Обов'язковим відповідно до норм кримінального процесуального законодавства є проведення допиту стосовно окремих ознак (характеристик) чи їх комплексу, за якими особа здійснюватиме впізнання. Деякі вчені визначають такий допит як предикатну слідчу дію. У логіці предикат – це один з двох термінів судження, в якому щось говориться про предмет судження (суб'єкт) [10]. Якщо розглядати допит не у загальному його розумінні як окрему слідчу (розшукову) дію, а як обов'язковий елемент алгоритму підготовки до проведення пред'явлення для впізнання, а також взяти до уваги те, що предметом такого допиту будуть саме ознаки та властивості об'єкта впізнання та умови їх сприйняття, то дійсно, обґрунтованим буде підкреслення характеру та значення такого допиту шляхом визначення його як предикатної слідчої (розшукової) дії.

Робоча стадія пред'явлення для впізнання залежить від форми упізнання та об'єкта, що упізнається. Алгоритм дій слідчого при пред'явленні для впізнання живої особи повинен включати в себе наступні елементи:

1. Запрошення статистів до приміщення, де проводиться слідча (розшукова) дія.

2. Супроводження особи, що впізнається, до приміщення, де проводиться впізнання.

3. Висловлення слідчим пропозиції особі, що впізнається, обрати місце серед інших осіб, які беруть участь у цій слідчій (розшуковій) дії як статисти.

4. Запрошення особи, яка упізнає, до приміщення, де проводиться слідча (розшукова) дія.

5. Постановлення питання упізнаючому щодо ідентифікації особи, зовнішність якої сприймалася ним раніше.

6. Отримання відповіді на поставлене питання та пояснень до неї.

7. Фіксація робочої стадії даної слідчої дії за допомогою відеозапису.

Слід підкреслити, що ефективна та якісна реалізація вказаного алгоритму робочої стадії пред'явлення для впізнання неможлива без застосування слідчим ряду тактичних прийомів, які б відповідали слідчій ситуації, що склалася на момент проведення даної слідчої (розшукової) дії. До тактичних прийомів пред'явлення для впізнання відносять:

- максимальне скорочення часу на проведення впізнання;

- спостереження за поведінкою упізнаючих;

- спостереження за поведінкою особи, яка є об'єктом впізнання;

– проведення впізнання з кожним підозрюваним окремо;

– використання позавізуального спостереження;

– проведення впізнання особи за її ходом, голосом або особливостями мови з уникненням поінформованості про це особи, що упізнається.

В науковій літературі також зустрічається думка, що до тактичних прийомів пред'явлення для впізнання слід відносити залучення статистів [11, с. 162; 12, с. 239]. На нашу думку, дане твердження є обґрунтованим, хоча і містить деякі спірні моменти. Процесуальна вимога по залученню до проведення пред'явлення для впізнання живих осіб трьох статистів ґрунтується на багаторазовому застосуванні такого тактичного прийому у ході проведення даної слідчої (розшукової) дії та переконанні у його ефективності. Це призвело до того, що даний тактичний прийом після його закріплення спочатку у КПК 1960 року (який передбачав участь статистів, але не вказував їх кількості), а потім і в чинному КПК 2012 року (який у ч. 2 ст. 228 КПК передбачає не лише обов'язкову участь статистів, але й регламентує їх наявність у кількості не менше трьох осіб, які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі), втратив альтернативний характер, що є характерним для тактичних прийомів, та набрав імперативного характеру, чим характеризуються норми кримінального процесуального законодавства. Саме в конфлікті характеру тактичного прийому і норми права проявляється неоднозначність трактування положень щодо залучення статистів до пред'явлення для впізнання.

Завершальна стадія технологічної моделі пред'явлення для впізнання включає в себе такі дії слідчого:

1. Фіксація результатів проведення слідчої дії в протоколі та внесення до нього відомостей щодо носіїв інформації з фотографіями чи відеозаписом робочої стадії пред'явлення для впізнання, які додаються до нього.

2. Ознайомлення учасників слідчої дії зі змістом протоколу та його підписання. За необхідності слідчий надає можливість учасникам пред'явлення для впізнання внести до протоколу свої зауваження та доповнення.

3. Оцінка слідчим результатів проведення пред'явлення для впізнання.

Дана остання стадія технології пред'явлення для впізнання має важливе значення для подальшого ходу розслідування та судового розгляду в цілому. Результат впізнання може бути як позитивним для слідчого, так і негативним. За своєю сутністю висновок упізнаючого щодо впізнання особи може бути категоричним або ймовірним. В останньому випадку він базується лише на загальних ознаках зовнішності (голосу, ходи). Категоричний висновок повинен базуватися як на загальних, так і на окремих ознаках, і супроводжуватися поясненнями щодо їх сприйняття в минулому і під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Разом з тим, незалежно від характеру результатів даної слідчої (розшукової) дії, отримана в ході її проведення інформація все одно є важливою для слідчого. Аналіз отриманої інформації дає можливість слідчому зорієнтуватися в слідчій ситуації та прийняти рішення про подальше проведення інших необхідних слідчих (розшукових) дій.

Висновки. Визначення технологічної моделі такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення для впізнання, дає можливість подальшого проведення наукових досліджень даного питання з метою удосконалення науково обґрунтованих рекомендацій практичної реалізації даної слідчої (розшукової) дії. Визначення технологічного аспекту відображає тенденції наукових криміналістичних досліджень та сприяє підвищенню ефективності розслідування і розкриття злочинів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин Р.С. Криминалистика : [учебник] / Р.С. Белкин. – М. : Норма, 2001. – 990 с.
2. Образцов В.А. Криминалистика : [учебник] / В.А. Образцов. – М. : Юристъ, 2002. – 735 с. – (2-е изд., перераб. и доп.).
3. Аверьянова Т.В. Криминалистика : [учебник] / [Т.В.Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская]. – М. : Норма, 2007. – 944 с.
4. Еникеев М.И., Образцов В.А., Эминов В.Е. Следственные действия: психология, тактика, технология : [учеб. пособие] / [М.И. Еникеев, В.А. Образцов, В.Е. Эминов]. – М. : Проспект, 2010. – 216 с.
5. Белкин Р.С., Корухов Ю.Г. Криминалистика : [учебник] / [Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов и др.] – М. : Норма : Инфра-М, 2010. – 944 с.
6. Тищенко В.В. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці : [монографія] / [В.В. Тищенко, А.А. Барцицька]. – О. : Фенікс, 2012. – 198 с.
7. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : [монографія] / В.Ю. Шепітько. – Х. : Харків юридичний, 2007. – 432 с.
8. Образцов В.А. Криминалистика: модели средств и технологий раскрытия преступлений: курс лекций / В.А. Образцов. – М. : ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. – 400 с.
9. Чаплинский К.О. Особенности тактики пред'явления для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню / К.О. Чаплинский. // Вісник АМСУ. Серія : «Право». – 2014. – № 1. – С. 156–160.
10. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І.К. Білодіда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82.
11. Галаган В.І., Басиста І.В. Процесуальний порядок і тактика пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають: монографія / В.І. Галаган, І.В. Басиста. – К. : КНУВС, 2007. – 236 с.
12. Мухин Г.Н. Криминалистика: современные проблемы, история и методология: [научно-методическое пособие] / Г.Н. Мухин, Д.В. Исютин-Федотков. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 320 с.